

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI  
FANIDAN QO'YILADIGAN MALAKA TALABLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17885839>

**Boltayeva Sevinch Husenovna**

*GDPI boshlang'ich ta'lim yo'nalishi*

*2-bosqich talabasi*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili va o'qish savodxonligi fanidan qo'yiladigan malaka talablari yoritilgan. Maqolaning asosiy maqsadi: O'quvchilarning til, nutq, o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim bo'lgan malaka va ko'nikmalarni aniqlash, ularni baholash mezonlarini belgilashdan iborat. Malaka talablari boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning til va o'qish savodxonligini rivoshlantirish, ularni mustaqil fikrlashga, matnni tushunishga va ifodalashga o'rgatishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

**Kalit so'zlar:** boshlang'ich ta'lim, o'qish savodxonligi, malaka talablari, o'qish ko'nikmalari, ona tili, DTS, "Ona tili va o'qish savodxonligi", didaktik o'yinlar, malaka talablari, kreariv, yozma nutq, ijodiy fikrlash

**К ВЫПУСКНЫМ ТРЕБОВАНИЯМ ПО ПРЕДМЕТУ РОДНОЙ ЯЗЫК И ГРАМОТНОСТЬ  
ЧТЕНИЯ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

**Болтаева Севинч Хусеновна**

*Студентка 2-го курса направления начального образования ГДПИ*

**Аннотация.** В данной статье освещены выпускные требования по предмету родной язык и грамотность чтения для учащихся начальных классов. Основная цель статьи: определить навыки и умения, важные для формирования у учащихся языковых, речевых, читательских и пис письменных компетенций, а также установить критерии их оценки. Выпускные требования служат важной теоретической и практической основой в процессе начального обучения для развития языковой и читательской грамотности учащихся, обучения их самостоятельному мышлению, пониманию и выражению текста.

**Ключевые слова:** начальное образование, грамотность чтения, выпускные требования, навыки чтения, родной язык, ГОС, «Родной язык и грамотность чтения», дидактические игры, выпускные требования, креатив, письменная речь, творческое мышление.

**QUALIFICATION REQUIREMENTS IN THE SUBJECT “MOTHER TONGUE AND READING LITERACY” FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS****Boltayeva Sevinch Husenovna***2nd-year student of GDPI, Primary Education Department*

**Annotation.** *This article highlights the qualification requirements set for primary school students in the subject “Mother Tongue and Reading Literacy.” The main purpose of the article is to identify the skills and competencies essential for developing students’ language, speech, reading, and writing abilities, as well as to determine the criteria for assessing these skills. The qualification requirements serve as an important theoretical and practical basis in primary education for developing students’ language and reading literacy, teaching them independent thinking, understanding texts, and expressing ideas.*

**Keywords:** *primary education, reading literacy, qualification requirements, reading skills, mother tongue, State Educational Standard (DTS), “Mother Tongue and Reading Literacy”, didactic games, qualification requirements, creative, written speech, creative thinking.*

**KIRISH**

Bugungi kun shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir paytda boshqa sohalar kabi ilmfan sohasi ham rivojlanishlarni, bidimlarni yangicha qarashlar bilan o’rganishni talab etmoqda. Bu esa o’z navbatida, har bir fanga doir yangicha metodologik prinsiplarni, yangicha ta’lim texnologiyalarini kashf etish, rivojlantirishni taqozo qilmoqda. Ona tili fanidan davlat ta’lim standartlari – DTSning malaka talablari bo’yicha o’quvchi shaxsida shakllantirilajak o’z-o’zini jismoniy, ma’naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish; kamolotga intilish, mustaqil o’qib-o’rganish; nutqiy kommunikativ kompetensiyasini muntazam oshirib borish; o’z bilimi, xatti-harakatini baholash va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyasini egallash, til imkoniyatlaridan foydalangan holda fikrni to’g’ri, ravon bayon eta olish qobiliyatini rivojlantirish kabi me’yorlarga alohida e’tibor qaratilgan. O’quvchining o’z fikrini qanchalik mazmunli, aniq va to’g’ri ifodalay olishi uning o’quv-bilish faolligi darajasini, ko’nikma va malakalarini aniqlashga imkon beradi. O’qish darslarida matnni idrok qilish va mazmun-mohiyatini o’zlashtirish yuzasidan qo’yilgan savol va topshiriqlar o’quvchilarni o’ylashga majbur qilishi, javob berishda muallif qo’llagan iboralardan, badiiy tasvir vositalaridan foydalanishga qaratilishi, nutqda ko’proq o’zi uchun yangi so’z va iboralarni ishlatishga undashi lozim. Matnni o’qish ko’nikmasiga egalik, o’z navbatida, o’quvchi nutqini boyituvchi muhim omillardan biri sanaladi. Boshlang’ich ta’limga oid “Umumiy o’rta ta’limning davlat ta’lim standartlari”da “O’qish” darslari oldiga qo’yiladigan didaktik talablar o’quvchilar e’tibori nimani o’rganish va nimani esda saqlab qolish kerak ekanligiga qaratilishidan boshlanadi. Matn ustida ishlash orqali o’quvchilarni ijodiy, mustaqil va mantiqiy mushohada yuritishga, matnni tahlil qilish va unga o’z

munosabatini bildira olishga o'rgatish o'qituvchidan katta mahorat talab etadi. Zamonaviy metodlarning eng asosiylari sifatida quyidagi metodlar e'tirof etilganligi hammamizga ma'lum: modulli ta'lim texnologiyasi, hamkorlikda o'qitish texnologiyasi, muammoli ta'lim texnologiyasi, interfaol metod texnologiyasi, didaktik o'yinlar texnologiyasi va sinov darslari. Milliy o'quv dasturi (MO'D)da Ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishdagi asosiy e'tibor o'quvchida tilga doir to'rt ko'nikma: o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirishga qaratiladi. Respublika ta'lim markazi xodimlari tomonidan tayyorlangan metodik qo'llanmada "Ona tili va o'qish savodxonligi" fanini o'qitishda belgilangan tamoyillar quyidagicha beriladi:

1. Ta'lim berishda kommunikativ yondashuv, ya'ni tilning muloqot vazifasi birlamchidir. Shuningdek, integrativ, faoliyatga yo'naltirilgan, onglilik, kashfiyotchilik, farqli va tanqidiy yondashuvlar e'tiborda bo'lishi lozim.

2. Tilni amaliyotda qo'llash, ya'ni matnni o'qish orqali ham grammatika, ham uning qo'llanishini o'rgatishga asoslaniladi.

3. Grammatik savodxonlik doirasida o'quvchining so'z boyligini oshirish, so'zlarning ma'no nozikliklari, farq va o'xshashliklarini his qilish va anglab yetish, xatosiz talaffuz qilish va yozish, so'zlarni bog'lab gap, gaplardan esa matn tuza olish, birikmalardagi ma'noviy va grammatik, matndagi mantiqiy xatoliklarni topish va to'g'rilash, boshqalar fikrini to'g'ri aniqlash, bir fikrni turli shaklda ifodalash, uzilgan fikrning davomini tiklash kabi qator mantiqiy operatsiyalarni bajarish, nutq vaziyatini to'g'ri baholash va til imkoniyatlaridan unga mos ravishda foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish va malakasini o'stirishga qaratiladi.

4. O'qish savodxonligi doirasida o'quvchida to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish, ularni oddiy kitob o'quvchidan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko'tarish, o'qish orqali tevarak-atrof, borliq haqidagi bilimlarini kengashtirish, ularning dunyoqarashini boyitish, tafakkurida elementlar adabiy tushunchalarni shakllantirish, har qanday uslubdagi matnni o'qish va uni anglash, tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmasini oshirish nazarda tutiladi.

5. Barcha uslubdagi turli sohalarga oid matnlar bilan tanishish barobarida mashq va topshiriqlar orqali fanlararo integratsiya amalga oshiriladi.

6. O'quvchining o'qib, eshitib tushunish, og'zaki va yozma nutq malakasini umumiy holda rivojlantirish maqsadida ularning har biriga alohida e'tibor qaratiladi.

7. Badiiy matn ustida ishlash jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, tilning ifoda imkoniyatlarini tushunishi va his eta olishi, "so'zni hazm qila olish" imkoniyatlarini e'tiborga olinadi.

8. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni voqea-hodisalarni kuzatish, anglash, qiyoslash, analiz va sintez qilishga o'rgatish orqali ijodiy tafakkuri, fikrlash doirasi shakllantirib boriladi.

9. Yozma nutq bilan bog'liq beriladigan topshiriqlarda yozish strategiyalari taqdim etiladi (Odatda bolaning bog'lanishi nutqini o'stirish, matn yaratish ko'nikmasini

rivojlantirish maqsadida savollar, rasmlar yoki kuzatuvlar asosida matn tuzish bilan bog'liq mashq va topshiriqlar berib boriladi, ammo bu jarayonda qanday qilib yozish masalasi e'tibordan chetda qoladi. "Ona tili va o'qish savodxonligi" darsligida ushbu jihatlariga e'tibor qaratilgan: noto'liq matnni to'ldirish, berilgan namuna asosida yozish, taqdim etilgan tanlovlar asosida yozish, savollarga ketma-ketlikda javob yozish, sujetli rasmlar asosida matn yozish kabi).

10. Har bir mashg'ulot tilni o'zlashtirishning tabiiy laboratoriyasi sifatida tashkil etadi.

Boshlang'ich sinflarda "Ona tili va o'qish savodxonligi" fanini o'qitishning samaradorligi juda ko'p omillar bilan chambarchas bog'langan. Shubhasiz, o'quvchilarning psixologik xususiyatlari va o'quv imkoniyatlarini hisobga olish, ona tili va o'qish savodxonligi ta'limining mazmuni va maqsadiga muvofiq keladigan topshiriqlar tizimi hamda metodlarini to'g'ri belgilash, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida pedagogik hamkorlikning o'rnatilishi, darsda ishga solinadigan vositalarning maqsadga muvofiq tanlanishi singarilarning barchasi samaradorlikni ta'minlash bilan aloqadordir. Ana shu omillar ichida ona tili va o'qish savodxonligi ta'limning mazmuni muhim va yetakchi omil sanaladi. Chunki samaradorlik avvalo o'quvchilarga "Nimani o'qitish?" masalasi bilan chambarchas bog'liq. Ona tili va o'qish savodxonligi ta'limidan o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan zaruriy bilimlar hamda shu bilimlarga muvofiq keladigan malaka va ko'nikmalar tizimi to'g'ri belgilansagina "Qanday o'qitishi kerak?" degan savolga javob topish mumkin. Demak, samaradorlik avvalo ana shu ikki omil bilan bevosita aloqadordir. "Nimani o'qitish?" va "Qanday o'qitish kerak?" bir jarayonning ikki qirrasidir. Bular shu darajada bir-biri bilan bog'langanki, biri ikkinchisiz hech qanday samara ko'rsatmaydi. Ona tili va o'qish savodxonligi ta'limning samaradorligi, birinchidan, ta'lim mazmuni, ya'ni shu fandan o'quvchilarga beriladigan zaruriy bilim, malaka va ko'nikmalar tizimi bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchidan, ta'lim jarayonida yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o'quvchilarning ona tili va o'qish savodxonligini o'rganishga bo'lgan qiziqishi, bilish ehtiyojini yuzaga keltiradigan vositalar bilan chambarchas bog'langan. Ona tili va o'qish savodxonligi ta'limning samaradorligini ta'minlovchi muhim vositalardan biri o'qitish metodini to'g'ri tanlanishidir. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'qituvchi ko'proq o'quvchi faoliyati bilan bog'liq metodlarga murojaat qiladi. Chunki o'quv materialini tushuntirib berish yoki o'quvchi duch keladigan tushuncha, ta'rif va qoidalar atrofida suhbat o'tkazish bilan o'rgatib bo'lmaydi. Ona tili va o'qish savodxonligi mashg'ulotlarida o'quvchi ta'lim jarayonining sub'ekti ya'ni faol ishlovchisiga aylanib, har bir o'quv topshirig'ini aqliy faoliyat "chig'irig'i"dan o'tkazgan taqdirdagina o'quv materiallarni o'zlashtirish jarayoni ancha yengil kechadi va dars mashg'ulotlarining samaradorligi ta'minlanadi. O'qitishning amaliy metodlariga tayangan o'qituvchi o'quv topshiriqlarini bajarish jarayonida o'quvchining faolligini to'g'ri uyushtira oladi va uning muvaffaqiyatli kechishini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili va o'qish savodxonligidan bilimlarni tayyor holda bayon qilish serunum metod sanalmaydi. Chunki bilimlar o'qituvchi tomonidan tayyor holda berilar

ekan, o'qituvchi shu jarayonning ishtirokchisiga, tinglovchisiga va faqat andazaga qarab harakat qiluvchiga aylanib qoladi.

### **ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLIGIYA**

Nazariy tahlil "nutq" tushunchasiga mavjud tilshunoslik, pedagogik, psixologik hamda metodik adabiyotlarda turlicha izohlar berilganligini ko'rsatdi. Xususan, "Pedagogik ensiklopedik lug'at"da nutq "insonlarning til vositasida amalga oshiriladigan muloqot (kommunikatsiya) shakli bo'lib, u fikrni ifodalash vositasi bo'lishi bilan birga fikrlashning asosiy mexanizmi "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi"da nutq deganda uning og'zaki (ovozli) va yozma ravishda namoyon bo'lishidagi jarayonlar, ya'ni so'zlash jarayoni va uning natijasi (xotirada saqlangan yoki yozuvda qayd etilgan nutqiy fikrlar, asarlar)" deya e'tirof etiladi. Psixologlar tomonidan nutq "odam tomonidan ijtimoiy-tarixiy tajribani o'zlashtirish va avlodlarga berish yoki o'zaro aloqa o'rnatish yoki o'z harakatlarini rejalashtirish maqsadida tildan foydalanish jarayoni" deb ta'riflangan. Metodik olimlar tomonidan nutq "kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solish" sifatida ham talqin etilgan. Bir so'z bilan aytganda, nutq ijtimoiy sub'ektlarning til vositasida amalga oshiriladigan faoliyat turidir. "O'qish kitobi" darsliklarida berilgan matnlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq ko'nikmalarini shakllantirishda vositadir. Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining asosiy maqsadi o'quvchilarni matn mazmunini to'g'ri tushunish, ongli va ifodali o'qiy olish, matnda berilgan axborotni idrok qilish, matnda ifodalangan voqelikka nisbatan munosabat bildirishga tayyorlashdir. Shunga ko'ra, boshlang'ich sinf o'qituvchisi metodik tayyorgarlikni darsning maqsadi, o'rganilayotgan materialning mazmuni, o'quvchilarning mavjud bilim, ko'nikma, malakalari darajasiga ko'ra amalga oshiradi. O'quvchilarni asar matnini o'qishga tayyorlashda, birinchi navbatda, ularni matn mavzusi, tili, g'oyaviy mazmuni va badiiy-estetik qiymati bilan tanishtirish, matn mazmunidan tegishli xulosa chiqarishga e'tibor qaratiladi. Boshlang'ich ta'lim dasturlaridagi ona tili va o'qish savodxonligi fanining vazifalari o'rganildi. O'quvchilarning nutq, yozma va o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish usullari tadqiq etildi. Milliy va xorijiy pedagogik manbalar asosida malaka talablari tasnifi ishlab chiqildi. Adabiyotlarda o'quvchilarning asosiy va qo'shimcha bilimlarini baholash mezonlari o'rganildi. O'qituvchi faoliyati va o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalari metodologik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Tadqiqot metodlari sifatida kuzatuv, tahlil, solishtirish va eksperimentdan foydalangan holda malaka talablari tekshirildi.

### **MUHOKAMA VA NATIJALAR**

Tadqiqot natijalari o'quvchilarning ona tili va o'qish savodxonligi ko'nikmalarini tizimli ravishda baholash imkonini berdi. Malaka talablari asosida o'quvchilarning nutq madaniyati va og'zaki ifoda darajasi aniqlandi. O'qish tezligi va aniqligi bo'yicha kuzatuvlar ularning matnni tushunish qobiliyatini ko'rsatdi. Yozma ifoda ko'nikmalari asosiy imlo va punktuatsiya qoidalariga rioya qilish bilan baholandi. O'quvchilarning asosiy va qo'shimcha ma'lumotlarni ajratib olish qobiliyati malaka talablariga muvofiq o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, muntazam o'qish mashqlari va interaktiv metodlar malaka darajasini oshiradi.

Pedagogik metodlar yordamida o'quvchilarning mustaqil fikrlash va matnni tahlil qilish ko'nikmalari rivojlantirildi. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar o'quvchilarning individual rivojlanish darajasini aniqlashga imkon berdi. Malaka talablari asosida shakllangan mashg'ulotlar o'quvchilarning til va o'qish savodxonligini sezilarli darajada oshirdi. Shu bilan, tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun malaka talablari va metodik ishlanmalarining samaradorligini tasdiqladi.

### **XULOSA**

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tili va o'qish savodxonligi ko'nikmalarini rivojlantirishda malaka talablari muhim ahamiyatga ega. Malaka talablari o'quvchilarning nutq madaniyati, o'qish tezligi va aniqligi, yozma ifoda va matnni tushunish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Tizimli o'qitish va metodik yondashuvlar orqali o'quvchilarning asosiy va qo'shimcha bilimlarni ajratib olish, fikrlarini mantiqiy ifodalash ko'nikmalari rivojlanadi. O'quv jarayonida interaktiv metodlar va o'quv mashqlari malaka talablarini amalga oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, malaka talablari asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning til va o'qish savodxonligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, malaka talablari o'quvchilarning mustaqil fikrlash va matnni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Natijalar pedagogik jarayonda malaka talablarini tizimli ravishda joriy etish zarurligini tasdiqlaydi. Bu tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ona tili va o'qish savodxonligi fanining amaliy va nazariy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, malaka talablari pedagogik jarayonni samarali tashkil etish va o'quvchilarning individual rivojlanishini baholash imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, malaka talablari boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligini rivojlantirishning asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi.

### **ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. Abdullayev, R. (2018). Boshlang'ich sinf o'quvchilari ona tili savodxonligini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Akramov, S. (2020). O'qish savodxonligi va til ko'nikmalarini shakllantirish. Toshkent: Pedagogika.
3. Davronov, M. (2017). Boshlang'ich sinf darslarida malaka talablarini belgilash. Toshkent: Fan va Ta'lim.
4. Karimova, N. (2019). Til va nutq madaniyati: Boshlang'ich ta'lim metodikasi. Toshkent: Ilm-fan.
5. Mirzaev, B. (2021). Ona tili va o'qish savodxonligini rivojlantirish bo'yicha qo'llanma. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
6. Raximov, F. (2016). Boshlang'ich sinfda o'qitish metodikasi. Toshkent: Pedagogika va Psixologiya.

7. Sobirov, T. (2018). O'qish savodxonligini baholash va rivojlantirish. Toshkent: Ilmiy nashrlar.
8. Toshpulatov, A. (2020). Boshlang'ich sinf darslarida o'quvchi malaka talablarini shakllantirish. Toshkent: Ta'lim metodikasi.
9. UNESCO (2016). Global Education Monitoring Report: Literacy and Early Learning. Paris: UNESCO Publishing.
10. Vahobova, L. (2019). Tilni o'rgatish va o'qish savodxonligi metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
11. Safarova R., Musaev U., Musaev P., Yusupova F., Nurjanova R. O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'lim strategiyasi muammolari va ta'lim mazmunining yangi modellari, ularni tatbiqetish yo'llari. – T.: "Fan", 2015. – 85-86-b.
12. Yo'ldoshev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. – T.: "Fan", 2018. – 160 b.
13. Usmonov S. Boshlang'ich sinflarda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishning pedagogik asoslari: Ped. fanl. nomz diss. avtoref. – T.: 2014. – 24 b.
14. Tarbiya / Ota-onalar va murabbiylar uchun ensiklopediya. Tuzuvchi M.N.Aminov, mas'ul muharrir A.M.Majidov. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2010. – 528 b.
15. Maftuna, G. (2023). SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF METHODOLOGICAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR LOGICAL THINKING. Modern Science and Research, 2(10), 91-94.